

NÍVELT ÁGOTA

Gyertyaláng

December volt. Végre készen állt a szoba-konyhás kis lakás, az asszonyt és az ötéves kisfiát várta, akik éppen a havat taposva a salgói erdőn át igyekeztek új otthonuk felé. Ahogyan a homály rátelepedett a hegyekre, a háború úzte vadak megkezdték pihenőjüket, de most nyugtalan, felszínes álmukból a léptek hangjára felriadva menekülőre fogták magukat. A szürkességben hol itt, hol ott villant fel egy-egy riadt szempár. Őzek, nyulak, szarvasok mozdultak, s közülük sok éppen a Zagyva-patak medrét át-átszelő földutat keresztezve rohant a sűrűség túlsó oldala felé.

– Anyuka! Tetszett ott látni? Meg ott is? – suttogta félénken a gyermek, mutatva hol erre, hol arra valamely sejtelmes árny irányába.

– Jobban félnek azok a szegény állatok tőlünk, mint mi őtőlük, Jenci – nyugtatta az asszony a gyereket. – Nem bántanak ők senkit.

A kis Jenci hamar megnyugodott, hiszen ez semmiség volt az elmúlt hónapokban átéltekhez képest.

Aztán Zagyva faluhoz közelebb az erdő ismét álomba szenderedni igyekezett, és ő elmélyedt az emlékekben. Mert mikor is kellett félni? Jó pár-szor, a légvédelmi sziréna hangját meghallva, a legközelebbi védelemben inálva. A teljes besötétítés, a régen oly hívogató meleg fényű ablakszemeket takaró kék légópapír komorsága, és hogy az I. világháborús emlékművet ölelő park mentén húzódó mély árok szélét csak a fehérre festett, elgörbített sínek mutatták, mindezek a télbe forduló, rövidülő nappalok miatt amúgy is szomorkás napokat még nyomasztóbbá tették. Az őszön már lehetett hallani a bombázásokat, és Hatvan felől láthatók voltak a tüzek. A sínek, hangok, látványok és érzések szorongatták az emberek lelkét.

Miközben Jenci anyukája mellett szaporázta lépteit, gondolatai az időben egészen a nyár végéig léptek vissza. Ragyogó és békés meleg volt augusztus 20-án. A porszemek táncoltak a fák levelei között áthulló napfényben, és a lelkekben együtt ült meg csendben Szent István ünnepe és a bánat a világ sorsa felett. A nyugalom halk neszeit megint a légvédelmi sziréna üvöltése hasította szét, az emberek azonmód rohantak a legközelebbi bányaknához, amely a salgóiak számára óvóhelyül szolgált. Jenci nagyapókéval és édesanyjával otthon maradt. Valahogy úgy érezték, most

nem Salgóbánya a célpont. És valóban. Az ég egyre erősebben morajlott, majd elsötétült. Észak-olaszországi támaszpontokról a Visztula felé, a német vonalak bombázására dübörgött órákon át száz meg száz angolszász repülőgép. Középen a liberátorok, jobbra-balra a kísérőgépek. A mennydörgő ég alatt az élet remegő szívverése alig volt tapintható, a poros cseresznyefa szinte erejét vesztetten engedte át levelei között a napfényben ezüstösen csillogó gépek káprázatos látványát. És csak szállt és szállt pörögve, forogva, meg-megremegve a rengeteg kidobott, rádiózást zavaró sztaniolpapír... Elszorult torokkal álltak a fa alatt, majd Jenci kijebb lépett, megkövülten szegezte a tekintetét az égre, míg az utolsó gép hangja is el nem halt.

Már szeptember lehetett, nagyapókéval a futballpálya feletti kis akácokban sétált, amikor ugyancsak repülő hangjára kapták fel a fejüket, de ez most nem az a mély és monoton dübörgés volt, mint amit a hatalmas bombázók özöne hallatott. A csalóka, erdőszéli békét most három repülőgép motorja fojtotta, taposta porrá, a levegőt remegtetve. Két orosz JAK szorongatott egy német Messerschmittet. Föl és alá szállva, körözve, fordulva, pörögve próbáltak egymás elől kitérni, az ellenség mögé kerülni, és azt likvidálni. A torkolattűz, a golyószórók kepelése, a golyók süvítése, a manőverező repülőgépek vad keringője, mélyen brummogó, majd rekedten fel-felsikító hangja szédítő, részegítő látvány és élmény volt. Végül a Messerschmitt kilőtte az egyik orosz repülő. Akkor a maradék orosz kelet, a német nyugat felé elmenekült. A sérült orosz gép sötét füstgomolyt okádva szintén keleti irányba távozott. Később nagyapóka mondta, hogy távolabb, talán Kazár határában zuhanhatott le. Az ég elcsendesült, vége volt. Jenci lenyűgözve állt, megszólalni sem tudott. De nagyapóka is nyirkos tenyérral szorította a gyerek kezét, és remegő térdel, szinte botorkálva kísérte őt haza.

Jenci még az emlékképek hatása alatt volt, amikor Zagyvára értek. Nemsokára befordultak a Godén-szögbe.

– Ez már a mi utcánk! – örvendezett édesanyja. Hangján érződött, hogy lelke most nyugodott meg igazán, mintha a horgonyt vető hajóról a pallót most engedték volna a partra.

– Anyuka! Laknak itt gyerekek?

– Hát hogyan lagnának. Sok játszópajtásod lesz majd, meglátod. A zagyvaiak jó emberek, nekem elhiheted! – válaszolta az anya, azzal benyitott egy kiskapun. – Itt is vagyunk. Itthon.

A parányi ház ajtaja a léptek kopogására, a talpak csoszogására kinyílt. Nagyapóka állt az ajtóban. Szeretettel kapta föl a gyermeket.

– Mancikám, már aggódtam, olyan későn értetek – üdvözölte zsörtölődő hangon nevelt lányát.

Azzal beléptek az ajtón. Mancika a küszöbön átemelve lábát úgy érezte, hogy akkor egy új, áldott világ kapuját is átlépte.

Másnap a bágyadt napfénynél Jenci alaposan szemügyre vette a környéket. A ház sok apróbb és nagyobb társával együtt a szűk, zegzugos kis utcácska mentén a Vár-hegy oldalába tapadva állt. Az utca fölött vezető, az övéktől alig szélesebb kocsuiúthoz keskeny, a falusiak által csak szurdiknak nevezett gyalogos átjáró vezetett. Az út fölé magasodott a sárga falú templom. Az Árpád-kori szentély s hajó millenniumra kapott karcsú tornya vigyázva őrizte a temetőt, és úgy ragyogott, mintha tudomást sem akarna venni a háta mögött terpeszkedő Vár-hegyről, ahol egykor Zagyváfő vára állt. A várból mára már semmi sem maradt, de csupasz sziklájáról a látogató még így is leszegett fejjel nézte a karcsú templomtornyon büszkélkedő keresztet. Jencinek tetszett ez az új lakhely. Nem csak az volt abban izgalmas, hogy itt valaha vár állt, volt az Salgónak is, s az még ma is áll. S nem csak az, hogy a bányatelep poroszos képétől eltérően két egyforma portát ide nem teremtett a jó Isten, hanem az is, hogy az utcájuk telis-tele volt vele egýívású gyerekekkel!

De a dolgok nem maradtak sokáig ebben a nyugodt mederben. Kis létszámban már nyár óta állomásoztak itt katonák, de decemberben a visszaszorulóban lévő németek átlépték a falu határát. A Godén-szögi házikóba Kurt, a német sofőr lett bekvártélyozva. Hatalmas, erős, harc-edzett katona volt. Nagypókával, aki tört németiséggel valahogyan csak elboldogult, estelente megbeszéltek a világ dolgait. Elmesélte, hogy Füleken az állomást rettenetesen szétbombázták, és azt is, hogy 1937 óta szolgál, és hogy otthon négy szöscke gyereke várja. Teste, lelke bármilyen fáradt volt, minden alkalommal, amikor megérkezett, derékig levetkőzött, és alaposan lemosakodott. Nagyon vágyta már a békét, regensburgi otthonát, ahonnan látni lehetett az óvárosi Szent Péter-katedrális kettős tornyát. Gyakran emlegette, hogy vasárnaponként a Duna felett átívelő Kőhídon szeretne már sétálni a családjával, nem pedig távoli hegyek-völgyek dűlőútjainak sarát taposni. Jencinek minden alkalommal, amikor az egyre-egyre közeledő frontról visszatért, kilőtt géppisztoly-hüvelyeket hozott játszani.

December 23. volt. A fagy picit megroppant reggelre. A tél súlyos hőterhet cipelő lila és fekete felhőket ültetett a környező hegyekre. Délidőre aztán nekiveselkedett a szél, és mint szorgos juhászku ty a, a felhők javát arrébb terelte, a maradékát pedig szétmaszatolta. Délutánra olyan szürke

takaró borította a falu egét, mint amilyen a front egyre közelebbi ágyúinak dörgésétől szorongó, reményét elvesztő asszonyi tekintet. Így várták a zagyvaiaak Isten fiának születése napját.

A Godén-szögi kis család tanakodott. Hogyan legyen a karácsony? Ünnepi asztal nem lesz, nem lehet. Fogytán az élelem, az a kevés zsír, liszt, cukor a szén alatt lapul. De a tüzelő is igen szűkös. Aztán Mancika és nagyapóka, mintha összebeszéltek volna, egyszerre fordították a hokedlin ólomkatonáit pakolgtató Jenci felé tekintetüket.

– Egy kis fát mégiscsak állítsunk a gyerekeknek – mondta Mancika halk, fátyolos hangon. – Hadd legyen valami az öröme.

– Reggelről kisétálok, láttam egy formásat a Hegyes-hegy aljában – rendezte el nagyapóka az ügyet.

Aznap Kurt egészen hamar megérkezett, de mondta, hogy az estét most a bajtársaival tölti, s hamarosan indul is.

– Weichnachten steht vor dem Tür! – mosolygott még vissza az ajtóból. – O Tannenbaum...! – hallatszott a távolodó katonacsizma kopogása mellett a dudorászás.

Egy jó óra múltával az utca csendjét olyan hangos éneklés verte föl, hogy az emberek kíváncsian dugták ki a fejüket az ajtóresen. Elöl vonult egy német tizedes, a vállának támasztva méteres erdei fenyőfácska. A gyantás törzset szorongatva büszkén vezette a csapatot. A többi katona, német és magyar – köztük Kurt – a téli zimankó ellenére felgyűrt ingujjban, hármással, négyesével egymást átkarolva, énekelve vonultak az utcán.

„Stille Nacht, heilige Nacht!

Alles schläft, einsam wacht ...”

Zengett az ég dicsérete, és a csodavárás ott bontotta üde és zsengezöld illatú leveleit a kérges katonaszívekben.

Ahogy nagyapóka mondta, másnap délelőtt a kis karácsonyfa már a kerek szobaasztalon állt. A csillámporos papírmásé házikó, a pici templom, a parányi szélmalom a finom tűlevelek közül hunyorogva kukucskált a csendes szoba világába. Egy esztendő alvás után, még álmosan pislogva keresték az ismerős tárgyakat, fülelték az ünnepi neszeket. A fenyő sudarára csíptetve színes tollú madárka billegett. Büszkén remegtette kis fejét, mintha azt mondaná: „Igen-igen-igen, itt az idő!” Mancika éppen az angyalhajért nyúlt, amikor iszonyatos detonáció rázta meg a házikó ablakait. A szirénák előtte nem jeleztek semmit. Nem volt légiriadó. Nem értették, hogy mi történt. Reszketve várták a folytatást, és az jó két óra múlva következett, s ha lehet, ennek még erősebb volt a hangja, mint az első. Kurt alig tíz perc múltával benyitott a konyhába. Tőle tudták meg, hogy a

csató-kuti hidat és az erőmű hűtőtornyait robbantotta föl a visszavonulóban lévő német alakulat. És nem volt többé villany.

Dél volt, amikor riadó jött, amit nagy lőtás-futás követett. Kurt sebtiben pakolta a katonasákba a holmiját és búcsúzott. Jenci haját szeretettel megborzolta, Mancsi előtt tisztelgett egyet, Nagyapóka vállát megveregette, a kezébe nyomott egy doboz szardíniát és egy tégely bagarol cipőpasztát. Ez volt azon a karácsonyon az összes ajándék, ami abban az esztendőben a fa alá kerülhetett. A magyar és német katonák Salgó irányába visszavonultak. A kis fenyőt, amely ezen, a következő éjszakán volt hivattott az élet öröklétét hirdetni, most egy hórihorgas, tüskés hajú közlegény vitte a menet közepén. „Es ist der Herr Christ, unser Gott ...” – dúdolta a hátráló alakulat, miközben elhagyta a falut.

Délután három óra felé suttozták a hírt, itt vannak az oroszok! Ki így, ki úgy várta a felszabadító hadsereget. A zagyvaiak az eddiginél is nyugtalanabb lélekkel hajtották aznap este a fejüket a párnára, de arra nem számított senki, hogy karácsony szent napjának hajnalán, úgy 6 óra tájban akna süvítő hangjára és becsapódásának robajára ébrednek. A rémület és a félelem, ami az első akna bevágódásával a szívekbe költözött, egész január közepéig maradt. Befészkelte magát a keskeny utcácskákba, s a vályogfalak lehunytt szemű ablakai mögé. Megvetette lábát, nem tágitott, zordan gomolygó árnya vadul bömbölve vetődött rá az emberekre. Godó Józsefék Jencivel egyidős kislány volt a háború első civil áldozata még akkor, karácsonykor. József a legdurvább aknatűzben egy pillanatra kilépett az óvóhelyről a gyerekekkel. Ott halt meg egy találattól a kis Józsika. József is súlyosan megsebesült. A háború a félelem, a hideg, az éhezés és a sötétség ideje. És 1944–45 telén Zagyva, a zagyvaiak az évszázad történelmének legmegrázóbb hónapjait élték át.

A II. ukrán front katonái az előreküldött román hadtest után léptek a falu földjére. Mancsi és családja a karácsonyi ünnepnapok elmúltával lakókat kapott. Ezúttal két tiszt került a parányi lakásba.

Iván, a hosszú köpenyes főhadnagy és Jurij, a bőrkabátos kapitány késő délután lépték át a küszöböt. Amíg szemük megszokta a félhomályt, ott topogtak az ajtóban és tört magyarsággal próbálták megértetni magukat a háziakkal. Hamarosan kiderült, Mancsi beszéli a szlovákot, ami a tót atyafiak földjén rendjén való dolog, hát szlovákra, azaz szlávra fordult a szó.

Került valami kis vacsora, s ahogyan az lenni szokott, amikor a gyomor picit nyugodtabb, a száj akkor lesz beszédesebb. Az asztalnál ülők nyelve megoldódott.

– My ukrajintsi! Ukrajina! Kijiv! – magyarázta baljával mellkasára ütve, jobbjaival társára mutatva a kapitány több ízben is.

– Ukránok. Úgy veszem ki, hogy ez fontos nekik, ne nézzük oroszoknak, románnak, akármi más nációnak – fordult Mancsi nagyapókához. – Az biztos, hogy egészen tisztességes embereknek néznek ki, nem olyan... tudom is én, no, nem olyan durva fajták – sommázta.

Nappaloként a belövések mind gyakoribbak lettek. Egyre több épület sérült, s akadt egy-két kisebb vályogház, ami teljesen lakhatatlanná vált. A Godén-szögben a Kupicék és a Kovács Gyusziék háza tetejét is találat érte. A nappalokat óvóhelyre, a házak pincéibe húzódva töltötték az emberek, s estefelé félve siettek haza. Az otthonuk ugyan áll-e még? Az a pici ház, a Mancsiéé még rendben volt.

Egyik este a főhadnagy, Iván elővette tárcáját, és megmutatta féltve őrzött kincsét, a családi fotót, amelyen égő tekintetű fiatal felesége és masnis, varkocsos kislánya mosolygott. Iván a hokedlin ült, két könyökére támaszkodott kissé meghajolva, mint amikor az ember Isten akarata előtt hajt fejet. Két markos kezével fogta a nyitott tárcát, és sokáig, nagyon sokáig nézte azt a fényképet. Szeme sarka nedvesen csillogott a pislákoló mécses fényében.

Mancsi térdét átfogva a kis sámli kuporgott. A petróleumlámpa táncoló lángjába révedve azon mélázott, hogy az a másik fiatalasszony is arra gondol minden nap, mint ő. Hogy az ura vajon merre járhat? Él-e még? Amikor a kis fogaskerekű elzakatolt Jenővel az ősz elején, milyen elkese-rítő volt a bánatban hallani, ahogy „szaladok, szaladok, szaladok” kopogták a kerekék. Bezzeg kifelé mindig nyögtek: „Isten segíts ki a hegyre! Isten, segíts ki a hegyre!” Fordítva lett volna az helyes! Amikor elviszi, akit szeretünk, legyen a vonat is tisztelettudóan csendes, lassú, szomorú, az Úrhoz fohászkodó! Ne ilyen hetykén fusson a bizonytalanba indulókkal!

Aztán sóhajtott egyet, felállt, mert a tűz bágyadt fényéről az is eszébe jutott, hogy a bányáslámpához szükséges karbid elfogyott már, de petróleum és gyertya is alig van. Bár mindezt tudta, de valami csodát remélve kinyitotta a vizespad ajtaját, és kihúzta a kartondobozt. Igen. A doboz alján alig pár szál gyertya gurult tehetetlenül odébb.

Most hogyan legyen? Ilyen időben merre, kihez forduljon? Aznap is megint belövések voltak. Csak ezen a napon Soós Mariska háza sarkát meg a Báró Zsuzsi néni pajtáját érte találat. És holnap sem lesz nyugodtabb a világnak ez a kicsi sarka.

Másnap reggel, miután nagyapókát és a gyereket leterelte a Gellérthegyiek pincéjébe, mégis elindult. Mindenhol járt, ahonnan támogatást re-

mélhetett, de – hiába spájzoltak az emberek – senki sem tudta megsegíteni. Dolgavégezetlenül, lehangoltan tartott hát hazafelé. Az utca sarkán összeakadt egy kiskatonával, aki jókora batyut cipelt. Alig akart hinni a szemének! Vászonba göngyölve hatalmas gyertyák! Igen, gyertyák! A kánócos végük kikukucskált a csomagból.

– Daj mi sviecku! – fordult hozzá Mancsi hirtelen.

A katona meglepődött, hogy érti a szót. A váratlan élmény hatása alatt, s mert látta, hogy nem valami burzsuj, gazdag ez a fiatalasszony, a pólyából kihúzott három szálat. A templom szentelt gyertyái voltak, amiket a Mária meg a kised Jézus képe ékesített.

Bizony, a templom! Amikor Jurij pár napja a térdére ültette a kis Jencit, és tanítgatta a nagy konyhaasztalon mindenféle rajztudományra, akkor mesélte, hogy a németek azt célozták napok óta Somoskő irányából. A templom büszke tornyát. Úgy vélhették, orosz megfigyelő lapul a toronyban. És azt is mondta, hogy már a Pakópán, azon a kopár sziklán láttak valami mozgást. Úgy vélte, hogy onnan valaki rádióval irányítja a Somoskőben állomásozó német tüzéreket. Azért is volt ez valószínű, mert a lövések egyre pontosabban érkeztek.

Másnap jókor reggel, amikor éppen csak kibújtak az éjszakai sötétség takarója alól a hegyek, völgyek, és kirajzolódni kezdtek a girbe-görbe házsorok, már talpon volt mindenki a házban. Készülődött ki-ki a maga dolgára.

Mancsi a konyhában matatott, nagyapóka a szobába lépett, hogy a kis Jencit nógassa az öltözéssel. Iván és Jurij elmélyültek a napi feladatuk megbeszélésében. Jurij a köpenyére száradt sarat dörzsölgette, őrlötte öklei között, majd eszébe jutott, hogy a szobában maradt a katonasapka. Iván a sarkában volt, figyelme tábornokára irányult, a fésűje még a kezében. Így, tükör híján is rutinos mozdulattal, bal kezével haja választékát tapintva, jobbával a fésűt hosszan húzva szőke üstökén igyekezett a fejébe vélni Jurij minden szavát.

A következő pillanatban a reggeli csendet újfent ágyúlövés süvítése zúzta porrá. Nagyapóka éppen meg akarta jegyezni, hogy nagyon korán keltek ezek ma, de a száját még ki sem nyitotta, amikor minden eddiginél iszonyatosabb detonáció, mindennél hatalmasabb erejű, őrült robbanás rázta meg a falakat. A becsapódó lövedéket kísérő légnyomás olyan irtózatossá erejű volt, hogy a kicsi karácsonyfa lerepült az asztalról. Abban a pillanatban Iván a mellette toporgó Jencit a földre lökte, és ráfeküdt, hogy a testével oltalmazza, míg a kapitány a védett sarokba lökte nagyapót. A döbbenetes erejű és hangú becsapódástól Mancika is megtántorodott, baljával a kredencbe kapaszkodva, jobbával a falnak támaszkod-

va tudott csak állva maradni. A robbanás, és ami ez alatt a pár pillanat alatt történt, sokkoló és vérfagyasztó volt, de mindahányan, akik abban a házban voltak akkor, nagyobb sérülés és baj nélkül túléltek. Túléltek, és egyben, amit átéltek, örökre és mélyen beleíródott a lelkükbe.

S ami történt, annyi volt, hogy a német tüzezek telibe találták a büszke templomtornyot. A jó Isten a maga házáat mégis megőrizte valamennyire, mert a harangok csaknem sértetlenül megúszták. A környező épületek azonban jócskán kaptak a szerteszt lökődő téglák záporából.

Még ezen a napon, egészen rövid időn belül sikerült az ukrán katonának a Pakópán lapuló rádióst egy aknátalálattal örökre elnémítani. Azt mesélték, a német egy rossz paplanba burkolódzva hasalt a sziklán.

Aztán Jurij és Iván, akiknek arcvonásait a család tagjai már soha el nem feledték, továbbindultak. A hála és a szeretet könnyeitől elhomályosult szemmel búcsúztak tőlük a háziak. Mikor nekem ezt a történetet mesélték, már pontosan nem is bírták felidézni, hogy ez a búcsú hogyan történt, csak azt tudták, hogy ott és akkor értük ez a két ukrán katonatiszt az életét adta volna, ha azt kérik tőlük az égiek.

Arra emlékeztek még, hogy Jurij a búcsú közben megemlítette, jön majd egy orosz major. Annak a majornak már nem túl sok dolga akadt, de ez, illetve mindaz, ami ezek után történt, már egy másik történet.

Háború volt. És mint írtam, a háború sötétség, fájdalom, rettegés, hideg és éhezés. De azon a télen ott volt mindezek között valami más is. Egy gyertyaláng, egy aprócska meleg fény, ami segített hinni abban, hogy a gonosz hiába telepszik rá a világra, valami mindig marad abból a jóból, ami az embert emberré teszi. Ezen a télen ott volt a családi szeretetben, amely a legsötétebb karácsonyra is fát állítva üdvözli a Megváltót, és a gyermekarcra mosolyt próbál varázsolni. Ott volt a karácsonyi dalokat dúdoló katonák szívében, és azokéban, akik idegen földön is testükkel védelmezik a gyengék életét.